

SaLon No 4 SADRŽAJ / CONTENT

2

Intervju sa Edwardom Serottom	3
Interview with Edward Serotta	4
Kulturno nasljeđe: Snježana Mutapčić: Staro Jevrejsko groblje	5
Cultural heritage: Snježana Mutapčić: The Old Jewish Cemetery	6
Literarni prilog: Jasna Levinger i Maja Đurđević	7
Literary pages: Jasna Levinger and Maja Đurđević	8
Za mlade/Youth Column: Ana Smiljanić i Ivan Kučinović	9
Naši izleti / Our Outings	10
Godišnja skupština "Prijatelja La Benevolencije"	11
Annual Assembly of "Friends of La Benevolencija"	12
SaLon пита.../ SaLon Asks...	13
Esaj: Predrag Finci o Edwardu Serotti	14
Essay: Predrag Finci on Edward Serotta	15
Vijesti / News	16
Šta radim, šta planiram.../My Work, My Plans...	16
Pisma / Letters	17
Humor/Humour	17
Naši recepti / Our Recipes	18

Fotografije u ovom broju su radovi Edwarda Serotte (uz dopuštenje autora). Photographs in this issue by Edward Serotta (with the courtesy of the author).

IZDAVAČ ◊ PUBLISHER

Jevrejska Zajednica Prijatelji La Benevolencije London
Jewish Society The Friends of La Benevolencija London

ADRESA ◊ ADDRESS

Shalvata - Jewish Care, Att Mr Branko Danon
Parson Street - Corner of the Church Road
London NW4 1QA

UREDNIK ◊ EDITOR

Predrag Finci

TEHNIČKI UREDNIK ◊ ART DIRECTOR

Dejan Stojnić

LEKTORI ◊ TEXT EDITORS

Milan Uzelac, Christina Pribichevic - Zoric

DIZAJN ◊ DESIGN

Dejan Stojnić

REDAKCIJA ◊ EDITORIAL BOARD

Branka Danon, Branko Danon, Maja Đurđević, Tamara Đuretić
Želimir Kučinović, Jasna Levinger, Anđelko Ristić, Milan Uzelac

SaLon je besplatan i izlazi tromjesečno
SaLon is free of charge and published quarterly

Mišljenja u SaLonu nisu nužno i stajališta urednika ili izdavača.
The opinions expressed in SaLon are not necessarily
those of the editors or the publisher.

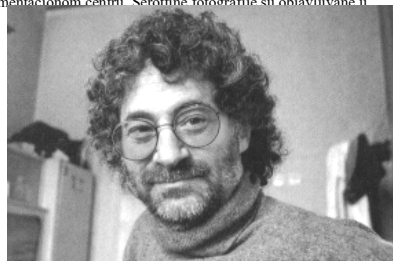
© SaLon

Interview:

3

EDWARD SEROTTA

Edward Serotta, američki novinar i fotograf koji trenutno živi u Berlinu, gdje radi u Centralnom Evropskom istraživačkom i dokumentacionom centru. Serottine fotografije su objavljivane u mnogim evropskim i američkim časopisima i novinama. Autor je visoko ocijenjene knjige *Iz sjenki: fotografski portret jevrejskog života u Centralnoj Evropi poslije holokausta* i, nedavno, knjige *Opstati u Sarajevu: kako je Jevrejska zajednica pomogla svom gradu*.

P. Nekako mislim da si ti više umjetnički fotograf nego ratni izvještaj. Potvrđuju to i tvoje knjige. Iako se baviš jevrejskim životom, nisam očekivao da ćeš otići u zemlju koja je u ratu. Kako si odlučio da napišeš knjigu o sarajevskoj Jevrejskoj opštini u ratno doba?

O. Zaista je neobično. Kada smo se sreli u Makarskoj onog novembra 1992. i nekoliko mjeseci kasnije u Londonu, nisam namjeravao da idem u Sarajevo. Nisam uopšte. Napokon, ja nisam ratni fotograf; moj posao u posljednjih deset godina je bio da dokumentiram život Jevreja danas u Centralnoj Evropi i na Balkanu.

Ali, problem je postao etički: ako sam bio fotograf koji slika jevrejski život u tom dijelu svijeta i ako ima Jevreja u tom dijelu svijeta, kako da tamo ne odem?

I tako, dok sam bio u Dubrovniku, u oktobru 1993, nagovorili su me da odem u Bosnu. Mislim da sam došao spreman - ponio sam standardne neprobojne vindjance, prema propisima UNPROFORA. Nakon jednog sata provedenog u opštinskom centru u Dobrovoljačkoj sa starijim prijateljima, ljudima koje sam poznao još od sredine osamdesetih, shvatio sam da ovdje ima nešto veliko - Jevreji koji hoće da svima pomognu. Narodna kuhinja, pošta, zdravstvena klinika, centar za raspodjelu hrane, radio stanica, knjižara, frizerski salon, ženski klub.

Oduševljavalo me je što su oni koji su preživjeli holokaust i njihova djeca povukli nauk iz pogroma i praktično ga primjenili. Konačno, prvi put je neko ko je govorio "nikad više" sproveo ove riječi u djela. Da li je to osobenost Jevreja? Ili Bosanaca? Pretpostavljam da niko od nas to nikada neće saznati, a pouzdano možemo reći da ima ponešto i od jednog i od drugog.

P. Da li si već tada zamislio svoju buduću knjigu o sarajevskoj Jevrejskoj opštini?

O. Isprva sam mislio da ću napisati nekoliko članaka a potom se vratiti knjizi na kojoj radim (Jevreji, Njemačka, sjećanje). Ali, nisam mogao ostaviti na stranu posao vezan za Bosnu. Poslije moje petodnevnice posjete Sarajevu, vratio sam se u Berlin, pogledao moje slike i rekao "Mani se knjige o Njemačkoj. Ono što moji prijatelji rade je mnogo važnije".

Još dva puta sam putovao između decembra 1993. i februara 1994. a potom pratio neke Sarajlije u Izrael, da bih se sam osvjedočio kako su se tamo smjestili.

Do tada sam potrošio silu para a tek poneka novinarska reportaža mi je otkupljena. Srećom sam našao izdavača koji je pristao da objavi moju knjigu, ali pod uslovom da mu nadem dvije hiljade kupaca. Tako sam postao prodavac: kucao sam na mnoga vrata u Holandiji, Njemačkoj, Austriji, Kanadi, Sjedinjenim Američkim Državama, i knjiga je napokon objavljena u septembru 1994. Priručene su takođe i tri odvojene izložbe fotografija. Jedna od njih je proputovala Sjevernu Ameriku, druge dvije diljem Evrope. Sve ukupno, ove izložbe su videne u 38 galerija i muzeja u 11 zemalja. Njemačka vlada je bila ljubazna da pošalje zbirku slika u Sarajevo i one su tamo i sada - u Skenderiji.

Tipično za idiota kakav jesam, nikada nisam naučio da zaradim pare od svog posla, ali nekako sam se snašao, i bio sam uistinu ponosan što sam ispričao svijetu priču o La Benevolenciji. Ništa što sam ranije napravio ne može se s tim mjeriti. Sasvim iskreno, osjećao sam da je moja dužnost da ispričam ovu priču.

P. Kako ti vidiš budućnost sarajevske Jevrejske opštine?

O. Očito, njeno srce je istrgnuto i ona nikada više neće biti ono što je nekoć bila. Ali, ako znamo išta o jevrejskoj istoriji, onda znamo da je ona istorija razaranja iza koga uvijek slijedi obnova, da je ona tragedija koja postaje nada, smrt koja se preobraća u život.

Već dvanaest godina imam takvo stanovište: od svih bića koja je Bog stvorio, Posljednji Jevrej nije jedno od njih. U Sarajevu je mala hrabra grupa prijatelja poučila vrijednim lekcijama Jevreje svijeta, i valja im odati počast za to. Samo se nadam da će život svijetu u Bosni postati bolji kako bi se Jevreji jednoga dana mogli vratiti u taj čudni mali grad na obalama Miljacke. Sem toga, na svim mojim putovanjima u tom dijelu svijeta, Sarajevo je jedino mjesto gdje možete istovremeno dobiti štrudlu od jabuka i tursku kafu.

Razgovor vodio Predrag Finci

Interview with:

4

EDWARD SEROTTA

Edward Serotta, American born journalist and photographer, currently living in Berlin, where he works in Central Europe Centre for Research & Documentation. Serotta's photographs have appeared in many leading European and American journals and newspapers. He is the author of highly acclaimed *Out of the Shadows: A Photographic Portrait of Jewish Life in Central Europe since the Holocaust*, and, recently, *Survival in Sarajevo: How a Jewish Community Came to Aid of Its City*.

Q. I sort of think that you are rather an artistic photographer than war-journalist. Your books are a proof of such a statement. Although you are interested in Jewish life, I did not expect you to go in a country in a war. How did you decide to write a book about Sarajevo's Jewish Community in wartime?

A. It's odd, really. When we met in Makarska that November of 1992, and a few months later in London, I had no intention of going to Sarajevo. None at all. After all, I'm no war photographer - my job for the past ten years has been to document contemporary Jewish life in Central Europe and the Balkans. But the problem became an ethical one - if I was a photographer of Jewish life in this part of the world, and if there were Jews in the middle of a war zone in this part of the world, how could I not go? So while I was in Dubrovnik in October 1993, I let myself get talked into going into Bosnia. I suppose I came prepared - I brought the standard-issue flak jackets UNPROFOR requires to get on one of their planes.

After spending an hour in the community centre on Dobrovoljacka Street with old friends, people I have known since the mid 1980s, I realised that here was something great -- Jews who were helping everyone. A soup kitchen, post office, medical clinic, food distribution centre, two way radio, library, hair salon, women's club.

I found it electrifying to be a witness as Holocaust survivors and their children were taking the lessons of the Shoah and putting them to use. Finally, for the first time, someone was taking the words Never Again, and turning those words into deeds. Was this especially Jewish? Was it especially Bosnian? I suppose none of us will ever know -- and surely we can say it has something to do with both.

Q. How do you already visualised your forthcoming book on Sarajevo's Jewish Community?

A. At first I thought I would write a few articles and then go back to the book I was working on, *Jews, Germany, Memory*. But I couldn't put my Bosnian work aside. After my five day visit to Sarajevo, I went back to Berlin, looked at all my pictures, and said, *Screw the German Book*. What my friends are doing is more important.

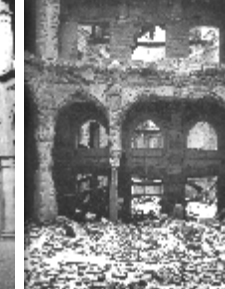
I made two more trips between December 1993 and February 1994, then followed some Sarajevans to Israel where I detailed how they were settling in there.

By this time I was spending a great deal of money -- and only a few magazine stories saved me. Luckily, I found a publisher who agreed to produce the book -- under the condition I go out and find him 2,000 buyers. So I became a salesman and knocked on doors in Holland, Germany, Austria, Canada and the US, and finally, the book came out in September 1994. Three separate photo exhibits also came out then -- one has been travelling North America, two have been moving about Europe. Altogether, these exhibits have seen 38 galleries and museums in 11 countries. The German government was kind enough to send one set of pictures to Sarajevo, and that's where they are now -- in the Skenderija.

Q. How do you see the future of the Sarajevo Jewish community?

A. Obviously, the heart has been cut out of it, and it can never be what it once was. But if we know anything about Jewish history, we know it is a history of destruction followed by renewal, tragedy that became hope, death that turned into life.

For twelve years, I have maintained this point of view: of all the creatures God created, a Last Jew is not one of them. In Sarajevo, a brave little group of friends have taught

some valuable lessons to Jews throughout the world, and they should be commended for that. I only hope that matters for all Bosnians will improve so that Jews might one day return to that strange little town along the Miljacka River. Besides, in all my travels in this part of the world, Sarajevo is the only place where you get an apple strudel and a Turkish coffee together.

Interview conducted by Predrag Finci

STARO JEVREJSKO GROBLJE

U jugozapadnom dijelu Sarajeva, u predjelu Kovačića i Debelog Brda, na sjevernoj padini planine Trebević koja se strmo spušta prema rijeci Miljacki, smješteno je Staro jevrejsko groblje, jedan od najvrednijih memorijalnih kompleksa u Evropi. O nastanku i razvoju ovoga groblja sve do XIX stoljeća nema pouzdane dokumentacije, jer je uništena i opljačkana, osobito prilikom požara u Velikom sefardskom hramu u Sarajevu 1941. godine, kojom prilikom je spaljena i "Knjiga umrlih" koju je tijekom četrdeset godina ispisivao Moša Altarac, sekretar Jevrejske općine i neumorni aktivista Pogrebnoг društva "Hevra Kadisha".

Historiografski podaci ukazuju da Sefardi doseljavaju u Sarajevu u etapama tokom XVI stoljeća, tačnije oko 1550. godine, kada je formirana prva Jevrejska zajednica i "Hevra Kadisha" a zatim i Općina, 1565. godine. To znači da su većod tog vremena Sefardi imali svoje groblje, ali se na osnovu podataka protokola Općine 1630. godina može uzeti kao godina osnivanja ovog groblja. Ostaje nam da se daljim istraživanjima utvrde lokaliteti na kojima su sahranjivani pripadnici Jevrejske zajednice do 1630. godine. Pretpostavlja se da je najstariji dio groblja formiran u blizini srednjovjekovne nekropole stećaka na brijegu Borak. Taj dio groblja je uništen prilikom izgradnje uskotračne pruge Sarajevo-Višegrad, te tokom urbanizacije ovog područja. Najstariji očuvani spomenik ovoga groblja je, kako bilježi tradicija, onaj sa hebrejskim natpisom "Nadgrobnik kamen pravедnika Samuela Baruha", koji se vezuje za ličnost prvog sarajevskog rabina Samuela Baruha, koji je bio rabin između 1623. i 1640. godine.

Grobljanski kompleks zahvata oko 31000 m2 sa preko 3850 nadgrobnih spomenika, četiri spomen obilježja žrtvama fašističkog terora 1941-1945., te nekoliko kenotafa i velikom aškenaskom kosturnicom sa ekshumiranim ostacima iz starog i novog Aškenaskog groblja na Koševu. Na sjevernoj strani groblja nalazi se glavni ulaz, ukrašen stilizovanim trodijelnom kapjom od kovanoг željeza kojoj je slična, ali nešto manja, kaplja i na južnoj strani groblja. Groblje je čitavom dužinom opasano masivnim kamenim zidom podignutim između 1919. i 1930. godine. Tu je i kamena česma, te kapela "Ciduk adin" do koje vodi bočno kameno stepenište. Ova kapela podignuta je 1924. godine a projektant je bio inžinjer Scheidinger.

Od nastanka groblja Sefardi stvaraju jedinstvene nadgrobnе spomenike kakvih, po njihovim demografskim oblicima i simboličjoj motivici, nema među ostalim jevrejskim spomenicima, izuzev u Španjolskoj.

Boraveći u Sarajevu 1966. godine, istraživač starih jevrejskih grobalja i jevrejske narodne umjetnosti Zusja Efron, potvrdio je konstataciju da ovo groblje sadrži unikatne oblike nadgrobnika i da zbog određenih oblikovnih specifičnosti nema premca na Balkanu i u Evropi. Ovaj fenomen možemo možda najbolje protumačiti karakterističnošću stapanja sefardske tradicije, koja sadrži sedimente judaizma, antičke i medijevalne arapske i španjolske civilizacije, sa tradicijom lokalne sredine, tj. sa tradicijom stećaka. S obzirom da je u XVI i XVII stoljeću u Sarajevu bila veoma razvijena klesarska djelatnost i osoben skretajući krug u kome su nastajali nadgrobnici tzv. prelaznog stilskog izraza – stećci, nišani, sefardski spomenici, možemo zaključiti da se radilo o posljednjem stadiju ove specifične sakralne umjetnosti. Svakako da je izgled ovih nadgrobnika bio uslovljen i velikim nagibom terena, te nastojanjem da se krupnim monolitima zaštite sami grobovi.

U osebnijoj poetici, metaforičnosti i likovnosti nadgrobnika, njihovom sinkronijskom modeliranju i postepenom odumiranju, te u pojavi novih sepultralnih oblika, spomenici ovog groblja se po stilu, formama i stanovitim simbolima mogu podijeliti u nekoliko vrsta: monolitne ploče i sanduci, monolitni sljemenjaci i kompozitni sarkofazi, razni modaliteti sanduka i sarkofaga, dok novi spomenici očituju varijacije starih formi i ujedno drugačija kreativna rješenja vertikalnih i horizontalnih ploča, njihovih uzajamnih kombinacija i drugih oblika tipičnih za savremena gradska groblja, a izvedeni su u novim, često skupocenim vrstama kamena.

Izuzetnu vrijednost ovih spomenika predstavlja njihova epigrafika, radena reljefnim i graviranim slovima hebrejskog kvadratnog pisma, raši kurzivom i latinicom. Na starih spomenicima epitafi su uobičajeno postavljani na čelnu stranu (sa ili bez niše), na gornju horizontalnu i na bočne strane. Pored formule "ovdje počiva" epitafi sadrže ime pokojnika, datum rođenja i smrti, stihove i citate iz jevrejske tradicije, a ponekad i karakteristične momente iz života pokojnika. Ukrasni motivi, najčešće višestrukog simboličkog značenja, po sadržaju su tradicionalni, religiozni i profanih konotacija, figuralne predstave, geometrijski i biljni motivi i dekorativne plastike spomenika. Ima indicija da su ti motivi u nekim slučajevima bili istisnati pomoću boje.

Staro Jevrejsko groblje u Kovačićima predstavlja jedan od najvrednijih memorijalnih kompleksa u Evropi. Unutar njega zabilježen je, specifičnom fakturom, značajan i nezaobilazan segment historije Jevreja od sredine XVI stoljeća, pa sve do zatvaranja nekropole, 1966. godine. U prožimanju autohtone bosanske i jevrejske umjetnosti stvoreni su originalni oblici ovoga groblja, koje je zbog svojih specifičnih i pejzažnih vrijednosti predloženo za upis na listu svjetske kulturno-historijske baštine UNESCO-a.

Tokom višestoljetnog postojanja groblje je bilo izloženo propadanju i devastacijama, a u bosanskom ratu 1992-1995. teško oštećeno, jer je bilo na liniji fronta.

THE OLD JEWISH CEMETERY

In the southwest of Sarajevo, in the area of Kovacici and Debelo Brdo, on the northern slopes of Mount Trebevic which steeply descend to the Miljacka River, lies the Old Jewish cemetery, one of the richest memorial complexes in Europe. There is no reliable documentation about its origins or development until the 19th century, because it was destroyed and vandalized, especially in the fire of the Great Sephardi Synagogue and in 1941, when "The Book of the Dead" was burned. The book had been kept by Mose Altarac, secretary of the Jewish Sephardi Community and a tireless activist of the "Hevra Kadisha" Funeral Society.

Records show that the Sephardim migrated to Sarajevo by stages during the 16th century; more exactly around 1550, when the first Jewish settlement and "Hevra Kadisha" were formed, followed by the Community in 1565. By that time, then, the Sephardim already had their own cemetery; but on the basis of the Community records, 1630 can be taken as the year that the cemetery was established. In our further studies we shall have to discover the burial sites of Jewish Community members before 1630.

It can be assumed that the older part of the cemetery was near the medieval necropolis of medieval Bosnian stellae (tombstones) at Borak Hill. That part of the cemetery was destroyed during the construction of the narrow-gauged railway from Sarajevo to Visegrad, and during urbanisation of this part of the city. The oldest preserved monument of that cemetery is traditionally believed as the one bearing the Hebrew epitaph that proclaims "the tombstone of the righteous man Samuel Baruh". This refers to Sarajevo's first rabbi Samuel Baruh, who served from 1623 until 1640. As no systematic analysis has yet been done of the monuments and their epigraphs, we have resorted to a formal stylistic analysis of the tombstones and come to the conclusion that the oldest monuments are in the middle and on the southern side of the cemetery, scattered among the newer ones; they are much rarer in other parts of the cemetery, except in those dating from the 19th century and later.

The cemetery covers an area of about 31,000 square meters and has more than 3,850 tombstones, four commemorative monuments dedicated to the victims of fascist terror in 1941-1945, several cenotaphs and a large Ashkenazy charnel house with exhumed remains from the old and new Ashkenazy cemetery at Koševu. On the northern side of the cemetery stands the main entrance, decorated with a stylised ternary gate made of forged iron, and there is a similar but smaller gate on the southern side of the cemetery, which is completely surrounded by a stone wall built between 1919 and 1930. There is also a stone fountain and the "Ciduk adin" chapel to which a lateral stone stairway leads. The chapel was built in 1924 and was designed by the architect Scheidinger.

From the very inception of the cemetery, the Sephardim made unique tombstones, whose demo-morphic forms and symbolic motifs, are not to be found among other Jewish monuments, except in Spain.

During his stay in Sarajevo in 1966, the researcher of old Jewish graveyards and Jewish folk art, Zusja Efron, confirmed that the cemetery boasts certain unique forms of tombstones and that, because of its specific forms, it has no equal in the Balkans or Europe at large. This phenomenon may best be explained by the specific features of the Sephardic tradition, consisting of Judaism, ancient and medieval Arab and Spanish civilisation, combined with local traditions, i.e. the tradition of stellae. In the course of the 16th and 17th centuries, Sarajevo had a well-developed school of stonemasonry and a specific syncretic circle in which the tombstones of the so-called transitional style were made: stellae, nisani (Muslim tombstones) and Sephardic monuments. This can be taken to be the last phase of this specific sacral art.

Of course, the form of these tombstones was dictated by the hilly terrain, and the desire to protect the graves with large monoliths.

The characteristically poetic, metaphorical and picturesque tombstones, their synchronic modeling and gradual demise, the emergence of new sepulchral forms, enable us to divide the monuments of this cemetery according to their style, forms and certain symbols: monolithic tablets and chests, monolithic roofed tombstones and composite sarcophagi, various models of chests and sarcophagi; the new monuments show variations of the old forms. At the same time, different kinds of vertical and horizontal tablets, their reciprocal combinations and other forms typical of modern-day urban cemeteries, were made from new, often expensive kinds of stone. An exceptionally important aspect of these monuments is their epigraphy, done in relief and engraved letters, using the square Hebrew alphabet, Italics and Latin letters. On the old monuments the epitaphs are usually on the front side (with or without a niche), upper horizontal or lateral side. Apart from the phrase "here lies the body of", the epitaphs give the name of the deceased, their date of birth and death, verses and quotes from the Jewish tradition, and sometimes characteristic moments from the life of the deceased. The decorations, often of a multiple symbolic meaning, are traditional, religious and secular in content. The monuments also have figurative compositions, geometric and floral motifs and ornamentation. There is some evidence that these motifs were sometimes coloured.

The old Jewish cemetery at Kovacici is one of the richest memorial complexes in Europe. It records an important and inescapable segment of Jewish history from the middle of the 16th century until the closing of the cemetery in 1966. With the permeation of authentic Bosnian and Jewish art, the cemetery produced original forms, specific to the landscape. It was recommended to be added to UNESCO's cultural and historical heritage list. During its centuries-old existence the cemetery was subjected to ruin and devastation, and in the Bosnian war (1992-1995) it was severely damaged due to its front-line position.

Šolja bez drške

Malo sam razumijevanja imala za ljude koji se vezuju za predmete. Smatrala sam to pomanjkanjem duhovne širine ili jednim od pouzdanih znakova starenja. Nisam imala razumijevanja za svoju šolju ili svoju fotelju. Kako to da nova, ljepša šolja ili nova bolja fotelja ne mogu da nadomeste onu koju, pitala sam se. Kakvu to magiju kriju moja šolja ili moja fotelja? Ali iznenada i neočekivano stigao je odgovor.

Jesen 1992. Nakon prve sreće što smo živi i zajedno, daleko od rata i pucnjave, polako sam počela da otkrivam tu "magiju". Većinu moje garderobe činile su stvari koje su mi poklonili neki dobri ljudi. Teško sam se navikla na tuđe stvari. Neugodno sam se osjećala, peklo su me. I najedanput sam čula sebe kako objašnjavam da je to moja sukinja ili moja bluza. To mi je naglo postalo važno. Da li je to predstavljalo potrebu za simboličnom vezom sa nasilno prekinutim "bivšim životom" - možda. Ali sasvim sigurno znam da sam se mnogo bolje osjećala u svojoj suknji i svojoj bluzi. Staroj, možda lošijoj od poklonjene, ali mojoj!!!

Vrijeme je odmicalo. Navikla sam se i na tuđi stan i na tuđi namještaj. Počela sam da se gneždim u gazdinoj fotelji kao nekada u svojoj. Kupila sam sebi poneku stvar; neku čašu, neku šolju. Ne baš sasvim po mom ukusu, ali pristojne. Jesen 1996. Sad većimam ne samo svoju šolju, nego čak i šolju bez drške. Opet ostavljam preostala bjelanjca u šolji bez drške, opet se šolja prevrne u frižideru, bjelanjca prospu prije nego što smislim kako da ih upotrebim i opet ljuta perem ulijepljeni frižider. Opet imam neku rutinu, neki život.

Jasna Levinger

DESET MJESECI I ŠESNAEST DANA

Deset mjeseci i šesnaest dana. Ovo nije nikakav rok. Niti nekakav zakazan sastanak za toliko vremena. Ovo nije datum kada ću krenuti na more. Ovo su dani, mjeseci otkako sam otišla iz rodnog grada Sarajeva.

Deset mjeseci i šesnaest dana nadanja.

Deset mjeseci i šesnaest dana tugovanja i potajnog radovanja kada su vijesti optimističke i iza toga opet tugovanja.

Toliko mjeseci i dana razmišljanja o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Toliko mjeseci i dana suza, koje su prolivene za svaki rastanak, pogodenu zgradu, odsječeno drvo, krv, smrt.

Nije bilo dana da nisam razmišljala o roditeljima, drugovima, mom gradu, zemlji. Razmišljala sam o zgradama, školi i svim dobrim i lošim nastavniciima, o travi, o parku, o proljeću, ljetu, jeseni, o suncu i nebu. Deset i po mjeseci patnje.

I zar sam ja kriva pa da mi presude na ovakav način?

Zar sam kriva ja sa petnaest godina?

Zar su kriva sva djeca koja su htjela slobodu, mir, ljubav?

Zar su krivi svi oni koji su htjeli da ih grije sunce?

Neću više komentarisati. Dovoljno je da samo kažem deset mjeseci i šesnaest dana i da vam svima bude jasno.

Deset mjeseci i šesnaest dana.

Napisano 1.08.1993.

Maja Đurđević

Jasna Levinger:

THE CUP WITHOUT THE HANDLE

I used to have little understanding for people who get attached to objects. To me it showed the lack of a spiritual dimension or was a sure sign of getting old. I could not grasp the significance of having my own cup or my own armchair. Why cant a new nicer cup, or a new more comfortable armchair replace the one I call mine, I often wondered. What is the magic of having my own cup or my own chair? I got my answer suddenly and rather unexpectedly.

Autumn 1992. After that first sense of elation that we were alive and together, far away from the war and the shooting, I slowly began to discover what this "magic" was all about. The clothes I wore were mostly gifts from different people. It was very hard for me to get used to wearing other people's clothes. I felt quite uncomfortable, the clothes burned my skin. All of a sudden I heard myself explaining that this was actually my own skirt or my own blouse. This suddenly became very important to me, Did it perhaps signify my need for a symbolic tie with my "former life", a life abruptly interrupted? I do know that I felt much better wearing my own skirt and my own blouse. They may have been old and not as nice as the ones given to me, but they were MINE!!!

Time went by. I got used to living in somebody else's flat, with somebody else's furniture. I even started feeling as comfortable in my landlord's armchair as I used to in my own. I bought myself a thing or two; a glass, a cup. Not the ones I liked best, but decent ones.

Autumn 1996. Now I have not only my own cup, but even a cup without a handle. I keep egg-whites in it the way I used to before; AGAIN the cup topples over in the refrigerator, AGAIN the egg-whites spill out before I get a chance to use them up, and AGAIN I find myself angrily scrubbing the refrigerator clean. AGAIN, I have some sort of routine, some sort of life.

Translated by Tamara Duretić

Maja Đurđević:

TEN MONTHS AND SIXTEEN DAYS

Ten months and sixteen days.

No, it is not a time limit, nor an appointment fixed that far in advance. It is not when I shall be setting off for the seaside. It is the number of days and months since I left my native town of Sarajevo.

Ten months and sixteen days of hoping.

Ten months and sixteen days of grieving, and secret rejoicing when the news is optimistic, and then of sorrow again.

That many months and days of thinking about the past, the present and the future.

That many months and days of tears shed for every parting, every hit building, felled tree, for all the blood, all the death.

There has not been a day that I have not thought about my parents, my friends, my town, my country. I have thought about buildings, my school and all the good teachers and bad, about the grass, the park, spring, summer, autumn, winter, the sun and the sky.

Ten-and-a-half months of suffering.

Am I guilty to have such a sentence passed on me?

Am I, a fifteen year old, guilty?

Are all the children who wanted freedom, peace and love, guilty?

Are those who wanted to be warmed by the sun guilty?

It is enough for me to say ten months and sixteen days and it will become clear to all of you.

Ten months and sixteen days.

Written on the 1st of August 1993

ZA MLADJE / YOUTH COLUMN

Ivan Kućinović:

JA I ENGLESKA

Došao sam u Englesku sa mamom i bratom. Posle četiri godine video sam moga tatu! Radostan sam, jer ćemo opet živjeti skupa.

O Engleskoj sam znao nešto iz knjiga, filmova i tatinih pisama. Zamišljao sam kako ću ja ovu zemlju posetiti tek kada odrastem, kao turista. A ja ću ovde odrasti i, možda, ostati do kraja života.

Nadao sam se da ću se brzo upoznati sa decom iz ulice u kojoj stanujemo. Ja sam se razočarao. Ta deca žive svojim životom, negde daleko od mene. Igram se samo sa svojim bratom.

Mama i tata me teše da ću u školi steći nove drugove... Ali, mene muči još nešto: ja ne znam dobro engleski jezik! Zato pomalo strahujem od škole.

Ana Smiljanić:

IZLET U ČESINGTON

Jednog dana sam dobila pismo od organizacije Norwood Child Care da idem u Česington. Jako sam se uzбудila.

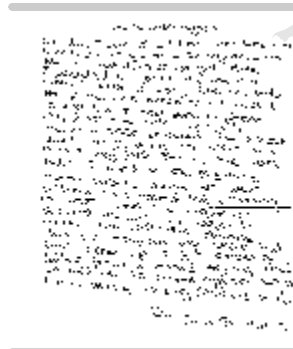
Kada smo tamo stigli, odlučila sam da podem na Vožnju Vampira. Slikali su me nakon te vožnje; moj izraz na toj slici je kao da sam ugledala duha.

Najviše mi se sviđela vožnja Mistični istok. Činilo se kao da smo na brodu koji pluta po vodi i koji je veoma brz.

Među zadnjima sam išla na vožnju u Radionicu profesora Burbs Babla. Sjedili smo u okruglom koritu koje je plutalo na vodi, a profesor nam je pokazivao načine za spravljanje raznih pića.

Sve ovo se desilo prošle godine. Ali prije nekoliko sedmica sam ponovo dobila pismo od Norvuda u kome me obavještavaju da ćemo opet ići u Česington.

Jedva čekam.

Ivan Kućinović:

MYSELF AND ENGLAND

I have come to England with my mom and my brother. For the first time after four years I have seen my dad. I am glad because all of us will be living together again.

I have learnt some things about England from books, films and dads letters.

When thinking of the country I had imagined that only when I grow up I would visit it as a tourist. I will, nevertheless, grow up here and I might even stay here to the end of my life.

I was hoping to quickly make friends among children in the street in which I live. I am disappointed. These children live their one lives, far away from me. I can play only with my brother.

My mom and dad try to console me by saying that I will meet new friends once I get to school...But I am also worried about something else: my English is poor! That is why I am a bit afraid of school.

Draško Suvajčić

BOGATA IZLETNIČKA SEZONA

U skladu sa obećanjem datim u SaLon-u br. 2, u toku 1996 g. organizovali smo 6 izleta. Nastojali smo da bude svega po malo - za svakog po nešto.

APRIL STONEHENGE, preistorijski spomenik iz kamenog doba, jedan od najstarijih arheoloških lokaliteta u UK, još uvijek u misteriji - kada, kako i zašto je podignut? - sa mnogim odgovorima koje smo mogli čuti sa prenosnih elektronskih turističkih vodiča. Po lijepom, sunčanom vremenu produžili smo za SALISBURY, gdje smo obišli poznatu katedralu i ostale zanimljivosti ovog lijepog grada podignutog u srednjem vijeku u blizini dravnog naselja OLD SARUM. Šetajući gradom, nabasamo na našeg popularnog Čaju!

MAJ Promjena - nakon obilaska gradova sa značajnim kulturnim i istorijskim spomenicima, poželjeli smo da se malo razmašemo u prirodi, i uputili se u SHOTOVER COUNTRY PARK, kraj OXFORD -a. Na žalost, kiša nam je pokvarila planove, pa smo, nakon što su hrabriji prošetaali kroz ovo izletnište, produžili u kulturu i istoriju (opet!) - obližnji OXFORD, u kome nije dosadno ni po kiši. Ipak, dogodne ćemo ponoviti ovakav pokušaj izleta u prirodu, da napravimo pravi teferić u zelenilu.

JUNI Pokušaj uživanja u engleskom ljetu na obali; HASTINGS, istorijski centar tzv. 1066 COUNTRY, pokrajine u kojoj je u mjestu BATTLE vodjena čuvena bitka između Normana, predvođenih Viljemom Osvajačem, i Anglo-Saksonske vojske, kojoj je na čelu bio tek izabrani kralj HAROLD, koji bitku nije preživio. Vrijeme je bilo maglovito i pomalo kišno, ali je vidik sa hrudina, na koje se ide uspinjačom, ipak bio lijep. Zanimljiv je muzej ribarstva, u blizini koga su neki naši, pomalo primorsko - gurmanski članovi uspjeli da kupe svježu ribu direktno iz mržice.

JULI Julski izlet je bio pravi ljetni doživljaj. WORTHING, obalski grad nedaleko od BRIGHTON-a, dočekao nas je obasjan pravim suncem, pun zabavnih sadržaja i raznih prigodnih zbivanja. Takva je bila i trka ekipa uličnih čistača sa novim, svježe obojenim kamionima. Grad se ponosi činjenicom da je najčistije probalno odmaralište. Nije bilo dosadno - omladina je mogla da se divi reviji restauriranih automobila OLDTAJMERA, a neki su nakon intenzivnog sunčanja, uveče kod kuće, oblagali lice jogurtom i sl. - ali nećemo trača.

SEPTEMBAR Ponovo na more. SOUTHEND-ON SEA je pomalo monotono naselje nastalo srastanjem nekoliko manjih, ranije pretežno ribarsko-školskih sela koja se protežu desetak kilometara duž obale. Imali smo priliku da vidimo izrazitu oseku - more se povuklo preko pola kilometra od obale, a po pijesku i mulju su se razmилe ptice, koje su čepkale oko nasukanih čamaca i brodice, što je djelovalo dosta neobično na nas, navikle na drugačije obale. Zbog velike razlike nivoa mora između plime i oseke (oko 6 m) i plićaka, ta pojava se ponavlja otprilike svakih 12 sati. To je također i razlog što je izgrađeno najduže molo rešetkaste konstrukcije na svijetu (oko 2 km!).

OKTOBAR Ponovo na kopno. Zbog kratkoće dana izabrali smo relativno bliski READING. Ovaj put nas je vozač prijatno iznenadio - u toku vožnje nas je obavještavao kuda prolazimo, iznosio podatke o READING-u i okolini, tako da je naš turistički priručnik bio gotovo suvišan. Na žalost, muzeji su bili zatvoreni jer je bila nedelja (jedan se otvorio tek u 14 sati, tako da su ga rijetki posjetili). Nedeljom su inače zatvoreni i centri za turističke informacije u mnogim mjestima koje smo posjetili, pa u tom pogledu READING nije bio izuzetak. Povratak je također bio zanimljiv - vozač LES je odabrao put niz Temzu (koja se ne vidi), kroz HENLEY i MARLOW, i usput pričao o zanimljivostima mjesta i predjela kroz koje nas je vozio. Taj njegov lijepi gest smo nagradili na odgovarajući način kada nas je dovezao na našu uobičajenu stanicu oktobar 1996.

Sjednica Skupštine naše zajednice

Treća po redu sjednica skupštine Jevrejske zajednice Prijatelji La Benevolencije održana je 25. septembra. Skupština je razmotrila i usvojila izvještaj Odbora, koji je podnijela dosadašnja predsjednica, gospođa Darija Stojnić, te izabrala novi Odbor u sastavu: Henika Konforti, Tamara Đuretić, Vjera Jovanović, Draško Suvajdžić, Miladin Vidaković i Branko Danon.

Nova predsjednica je gospođa Henika Konforti.

Podnoseći izvještaj o radu Odbora, Darija Stojnić je naglasila da je to tijelo radilo u sastavu C. Danon, Z. Kućinović, D. Suvajdžić, D. Stojnić i B. Danon. Zbog bolesti prestat je raditi u Odboru C. Danon, a na njegovo mjesto je kooptiran D. Ungar, a umjesto Z. Kućinovića u Odboru je radio B. Montiljo.

Prije dvije godine Odbor je startovao sa sređivanjem i preciziranjem osnivačkih dokumenata, sređivanjem organizaciono-statutarnih pitanja, definisanja članstva, zatim sa uređivanjem novih prostorija i pokretanjem rada Kluba, sređivanjem i djelovanjem klupske biblioteke, formiranjem i praktičnim djelovanjem ženske sekcije i sl.

Naš Klub ili popularno naša mjesna zajednica, ima dosta mana ali i svojih prednosti... Pa ipak naše klupske prostorije postale su glavno mjesto našeg okupljanja i aktivnosti. Proveli smo tu lijepih večeri, probali specijalitete naših vrijednih domaćica, uživali u mirisu čevapa, doživjeli lijepih trenutaka u bašti ispod prozora, počastili se kada bi neko od naših članova dobio status, i naravno primili uglednih i dragih gostiju čiji su istupi ponekad privukli pažnju mnogih. Ne treba zaboraviti ni rad Sonjine slikarske škole kao ni i Anđelkove škole za najmlađe. Veću prvog godini u našem Klubu su gostovali Zdenko Lešić, Mišo Marić, Vojka Dikić, Marko Vešović i još nekoliko uglednih gostiju.

U ovoj godini smo se više orijentisali na sopstvene snage pa smo organizovali Književno večer posvećeno Branku Čopiću, izložbu dječijih radova, paradu dječije poezije, redovne zabave povodom jevrejskih praznika, predavanja Doktor u posjeti i video projekcije. Ugoštili smo Radeta Šerbedžiju, Zorana Pajića, Valeriju Škrinjar Tvrz, Jakicu Finci, Miru Jančić, Cheryl Mariner, Mark Markusa i Saru Arronson. Klupska biblioteka je profesionalno sređena zahvaljujući Branki Danon, permanentno radi, ali nam je glavni problem: malo knjiga i njihov slučajan izbor.

Darija je zatim naglasila da je od izuzetnog značaja za promociju naše Zajednice aktivnost na izdavanju zbirke pripovjedaka Isaka Samokovlje na engleskom jeziku, što se očekuje ove jeseni, zatim pokretanje i redovno štampanje tri broja SaLona, glasila naše Zajednice... Ženska sekcija preuzela je organizaciju sjela u Klubu, takmičenje u pripremi i degustaciji domaćih specijaliteta, obilazak naših članova, predavanja i slično.

Gospođa Darija Stojnić je pomenula šest organizovanih izleta, iznijela detaljan pregled o finansijskom poslovanju i na kraju istakla:

Na kraju ovog izvještaja a na osnovu pregleda onoga što smo uradili u posljednje dvije godine može se bez pretjerivanja reći da smo mi dosta akrivna Zajednica, da smo nesumnjivo najaktivnija jevrejska Zajednica u izbjeglištvu. O tome svjedoče mnogobrojna pisma i priznanja koja smo dobili. Mislim da smo to postigli zahvaljujući koncepciji nepolitičke humanitarne organizacije u ovom burnom vremenu. Takav stav nam je obezbjedio podršku jevrejskih organizacija, bez koje ne bismo imali Kluba, izleta, sredstava za štampanje lista, djeca nam ne bi dobivala poklone, pomoć za školovanje, opremanje stanova i sl.

Sva ta iskustva treba da koristimo, a moramo istovremeno biti otvoreni prema novim idejama, jer se uslovi našeg života mijenjaju, socijalni položaj postaje složeniji i tim novim okolnostima moramo prilagodavati aktivnost i oblike rada naše Zajednice.

Annual Assembly of our Community

The third annual assembly of "The Friends of la Benevolencia" Jewish Community was held on 25th September. The assembly approved the Committee's report presented by its outgoing president Mrs Darija Stojnić and elected a new Committee consisting of: Henika Konforti, Tamara Đuretić, Vjera Jovanović, Draško Suvajdžić, Miladin Vidaković and Branko Danon.

The new president is Dr. Henika Konforti.

In her report Mrs Stojnić mentioned that C. Danon, Z. Kućinović, D. Suvajdžić, D. Stojnić and Branko Danon were members of the previous Committee. Due to illness C. Danon had to step down from the Committee and D. Ungar was elected in his stead, while B. Montiljo was elected in place of Z. Kućinović.

"Two years ago the Committee started sorting out the documents necessary for establishing such a society, defining the statute, providing the list of members, preparing new premises, organizing the library, the women's club, etc.

Our club, or, as we like to call it, "our neighbourhood community", has its shortcomings but many advantages as well... It has become a place where we like to gather. We have spent many a beautiful evening here, tasted many delicious meals prepared by our expert cooks, enjoyed the smell of čevapi, shared many pleasant moments in the garden under the window, celebrated every member's newly granted 'status' and welcomed many

distinguished guests whose appearance at our club often attracted countrymen from all over London. Sonja's school of painting and Anđjelko's school for the young both deserve mention in this report. In our first year here we were visited by Zdenko Lešić, Miso Marić, Vojka Dikić, Marko Vešović and other distinguished guests.

This year we have tried to rely more on our own resources: we organized a literary evening devoted to Branko Čopić, an exhibition of children's paintings, children's poetry evenings, the celebration of Jewish holidays, medical lectures under the title "Guest Doctor", and video programmes. We also had the pleasure of having with us Rade Serbedžija, Zoran Pajić, Valerija Škrinjar Tvrz, Jakica Finci, Miro Jančić, Cheryl Mariner, Mark Markusa and Sara Arronson. Thanks to Branka Danon our library is professionally organized, although the number of books and their selection is still insufficient", said Darija in her report.

She also pointed out that "publishing the stories of Isak Samokovlje in English is a significant activity undertaken by the Community. The book is expected to come out this autumn. Other important activities include: regular publication of our Bulletin "SaLon" - with three issues already published, the Women's Club which has taken over Wednesday evenings at the club, the cooking competition, visits to members, lectures, etc."

Mrs Stojnić also mentioned the six trips organized for members, and gave a full report of the Committee's financial dealings, stressing that:

"Considering all we have done in the past two years, we can say without exaggeration that we have been very active, indeed that we are undoubtedly one of the most active communities of refugees. The many letters and tributes we have received are eloquent proof of this. I believe we have achieved such success because of our proclaimed policy as a non-political humanitarian organization functioning in these tumultuous times. This attitude has earned us the support of Jewish organizations whose help enables us to run the club, organize trips and publish the Bulletin. Without their help our children would receive no gifts, no grants for education; we would not be able to furnish our flats, etc.

We have benefited greatly from this experience, but we are also open to new ideas as our living conditions rapidly change, our social circumstances become more complicated and the activities of our community have to adapt to these new circumstances.

Translated by Tamara Đuretić

VAŠE ISKUSTVO U ENGLJSKOJ?

Ela Smiljanić

Moji utisci o Engleskoj uglavnom su vezani za školu, jer u njoj provodim najviše vremena. Kad sam tek došla osjećala sam se izgubljeno, jer nisam govorila engleski. Uz pomoć nastavnika, koji su vrlo ljubazni i spremni da pomognu, uspjela sam prebroditi sve teškoće i prilagoditi se novom sistemu školstva. Dobro opremljena škola, svakodnevni praktični rad, korištenje raznovrsne literature, pomogli su mi da sazrijem i da bez problema pratim nastavu. Nadam se da ću se uskoro opredijeliti za svoj budućni poziv.

Senija Salom

Ovdje se osjećam dobro i sigurno. Volim Engleski jezik, nisam ga ranije učila u školi i drago mi je što sam nešto naučila. Nisam imala loših iskustava, samo dobrih. Ljudi su ovdje pažljivi i susretljivi, pa je lako živjeti s njima. Uvijek su bili spremni da mi pomognu u svakom pogledu i to je sve što mogu da kažem.

Milena Danon

Navešti kratko bar neka opažanja o ovoj zemlji - teško je, ima ih mnogo. Navešću ono što mene najviše zadivljuje. Zakoni Engleske i briga za socijalno ugrožena lica, bilo da su oni državljanji ove zemlje ili izbjeglice. Nema razlike po vjeri, naciji, boji. Osim državnih ustanova ima mnogo humanitarnih organizacija koje organizuju pomoć ugroženim. Mi članovi "La Benevolencije" to najbolje znamo, jer ima dosta jevrejskih organizacija koje nam uvijek pritiču u pomoć.

Aleksandar Ungar

Na ovu temu bi bilo lakše napisati knjigu nego sve sažeti u par rečenica. Sva moja viđenja Londona prolaze kroz prizmu naše situacije i načina na koji smo došli ovdje. Od samog dolaska u London bio sam svjestan da ću morati postati dio te metropole, htio to ili ne, tako da su moja viđenja sasvim različita od doživljaja jednog običnog turista. Na primjer, poznati i slavni crveni londonski "dabl-deker", koji je uvijek meta foto-kamera, za mene je obični "GRAS"-ov autobus koji moram koristiti svaki dan. Meni, kao ljubitelju fudbala, čuveni F. C. "Arsenal" postao je zamjena za FK "Sarajevo". Cilj mi je, svakako, da se što brže integrišem u ovaj grad, u ovu zemlju i sa ovim ljudima. Eto.

Goran Jolić

Po dolasku u Englesku nisam znao mnogo toga oko osnovnih egzistencijalnih pitanja, i valjalo je krenuti iz početka, što nije bilo lako. Zahvaljujući sreći, slučajnosti ili sudbini (te naravno pomoći jevrejskih organizacija) i vlastitom radu i trudu konačno sam, nakon četiri godine po dolasku, uspio da se moja kvalifikacija i ovdje prizna. Sada treba da započnem svoju radnu karijeru kao ljekar House Officer.

Boriša Ristić

Nisam došao u London zato što sam to želio, ali sam sretan što sam ovdje.

YOUR EXPERIENCE IN ENGLAND?

Ela Smiljanić

My impressions of England are mostly connected to school, where I spend most of my time. When I came over here, I felt lost because I didn't speak English. With the help of my very kind and helpful teachers I overcame all my problems and managed to adapt to the new system of education. The well-equipped school, daily practical work and use of various literature helped me to mature and follow the lectures without any difficulty. I hope I will soon choose my future career.

Senija Salom

I feel fine and safe in England. I like the English language, which I did not know before, so I am happy that I have learned a bit of it. I haven't had any bad experiences, only good ones. People are nice and polite, so it is easy to live with them. They are always ready to help me in every way possible and that is all I can say.

Milena Danon

It is difficult to give my impressions of this country in just a few words. There are so many impressions. I will single out what I am most impressed with: the English social security system which cares for all deprived people equally, regardless of their race, ethnic origin, religion, or whether they are citizens of this country or refugees. Apart from state institutions there are many charity organizations extending different kinds of aid. We, members of "La Benevolencia" should know, because there are so many Jewish organizations ready to help us.

Aleksandar Ungar

It would be easier to write a book on the topic than to put it all into just a few sentences. All my London impressions are coloured by our own situation and the way we came over here. When I first arrived in London, I was well aware that I would have to become a part of this metropolis, whether I liked it or not, which is what makes my impressions so different from those of a tourist. For instance, London's landmark red double-decker, the focus of millions of tourist cameras, is to me an ordinary "GRAS" bus I have to use daily. As a football fan, Arsenal has replaced the football club Sarajevo. My goal is to get integrated in society as soon as possible. And that is it.

Goran Jolić

When I first came to England I did not know anything about this country so I had to start from scratch which was not easy at all. Due to sheer luck, circumstances or destiny, coupled with my own work and efforts, and last but not least the help of Jewish organisations, I have finally managed, after four years, to have my qualifications recognised. Now I am on the verge of starting my career as a medical doctor - house officer.

Boriša Ristić

I didn't come to London out of my own volition, but now that I am here I am happy.

Translated by Branka Danon

CRNO I BIJELO EDWARDA SEROTTE

Kamera je oko koje vidi bolje. Oko koje bira, uočava, izabire. Tako je barem u slučaju vrsnih fotografa. Diletant film upropaštava, majstor od snimka pravi sliku. Edward Serotta je od takvih majstora.

Kada sam prvi put imao u rukama njegovu knjigu Iz sjenki postade mi jasno da Serotta spada u one koji su vjerni svom izboru. Ta vjernost se podjednako ogleda i u njegovoj privrženosti jevrejskom svijetu istočnoevropskih zemalja i u njegovoj prepoznatljivoj stilizaciji izabranih objekata. Svaka od fotografija u njegovoj knjizi Iz sjena otkriva jedan izgubljeni, napušteni svijet, svijet koji nestaje. Pejzaže ispunjavaju zapuštene kuće i ulice prekrivene nostalgичnim sfumatom. Korifeji jevrejske kulture, kao što su Irena Blochova ili Arnost Goldflam, zatičemo u njihovim sirotinjskim sobama, krcatim knjigama, čamotinjom i neredom, tako tipičnim za istočnoevropske intelektualce. Proslave i religijske ceremonije su pune ljudi u njihovim najboljim odijelima, ljudi koji prkosno potvrđuju svoj identitet.

Fotografije, međutim, ne pokazuje samo ono što vidimo, nego i onoga koji gleda. Upravo tu se očituje razlika između fotoreportera i umjetničkog fotografa: prvi slika ono na što naide, što uspije uhvatiti ili što mu je zadato da snimi, drugi traga za onim objektom koji može i njega samog da izrazi. Fotografije fotoreportera nastaju stihijski, umjetničkog fotografa selektivno. I Serottino sjećanje na jedan zameteni svijet dokazuje da uvijek "isti" sadržaj nanovo može biti otkriven. Zato autor uvijek bira novi ugao snimanja. Pejzaže, od kojih se i sam sve više odmiče, slika iz daljine; dječiji plesački par vidi "iskrivljeno", sa njemu svojstvenim humorom, bez koga umjetnosti nema; sa gasnom komorom - tim "srcem tame" naše civilizacije - suočava se direktno i dramatično, a bez suočenja sa ponorom umjetnost ne bi bila ono što jeste. Serottino sjećanje je svjedočanstvo, koje svojom ekspresivnošću potvrđuje da jedan naizgled iščezli svijet ostaje prisutan. Za umjetnika je živo i ono čega nema. Otuda nije slučajno da autor za svoj objekt najčešće bira ljudsko lice. Ono je u prvom planu. A zar u njemu nije odvajkada najveća tajna? U licu se otkriva sve što je jedan čovjek - njegovu raspoloženje, njegovu psihologiju, porijeklo, čak i pejzaž iz koga izrasta. U licu se otkriva sve što jeste jedan život. U gonetanju te tajne Serotta na još jedan način ostaje dosljedan sebi, dosljedno oblikujući svoj izraz u mediju crno-bijele tehnike. Daleko od toga da je njegov svijet crno-bijeli. Veliki majstori, kakvi su bili Wells i Bergman, pokazali su da sveboje postoje između svjetla i tame. A to pokazuje i Serotta.

Te misli su mi se vrmale u glavi i kada smo se sreli u Makarskoj. Serotta se raspitivao o životu u opkoljenom Sarajevu. "Nažalost, nisam tamo bio. Ja nisam ratni fotograf". Onda ipak odlučio da ode. "Ako sam se godinama bavio jevrejstvom, kako da sada ne odem?" Etičko i estetsko stanovište se ujedinjuju: etika i estetika su isto - tvrdi Wittgenstein. Poslije nekoliko mjeseci Serotta mi posla

svoju knjigu Opstati u Sarajevu, knjigu o mom gradu, knjigu o mojim prijateljima.. Bojažljivo je otvorih. Suočih se sa tužnom a herojskom pričom o Jevrejima koji su ostali vjerni svojim kućnim pragovima, o njihovim prijateljima i njihovom zajedničkom otporu uništenju i egzodusu. Dječak Denis i danas već počiva Zejneba Hargada su noseće ličnosti ove dramatične priče. Po drugi put kažem priču. Ne nazivam Serottinu knjigu ni reportažom ni hronologijom, ne nazivam zato što čvrsto vjerujem da svaki veliki dokument prerasta u umjetničko djelo, kao što i svako istinsko umjetničko djelo poprima sve karakteristike dokumentarnog. Iako mi je svaki detalj ove knjige trebao biti na neki način bio unaprijed poznat, ipak se iznenadih: učinilo mi se da prvi put kroz Serottinu kameru vidim draga lica i poznate pejzaže. Umjetničko djelo je uvijek blisko a drugačije: ono nepoznato čini poznatim, a poznato novim. Umjetnik nikada ne ponavlja stvarnost. On je uvijek nanovo otkriva. Otkriva stvarnost i sebe u njoj. Veliki majstor fotografije vidi bolje: oko trepne i navuče se tamo; kamera škljocne i na svjetlo izvuče život od zaborava. Takvo je oko-kamera Edwarda Serotte.

THE BLACK AND WHITE OF EDWARD SEROTTA

The camera has the better-seeing eye. The eye that chooses, that observes, that singles out. So it is, at least, with the best of photographers. A diletant ruins a film; a master makes a picture out of a single shot. Edward Serotta is such a master.

When I first saw his book *Out of the Shadow* it became clear to me that Serotta was one of those people who remains faithful to his choice. That faithfulness is obvious both in his devotion to East European Jewry and in his recognisable stylisation of the chosen objects. Each and every still uncovers a lost, forlorn world, a disappearing world. His landscapes are filled with vacant houses and streets shrouded in a nostalgic sfumato. Celebrities of Jewish culture, such as Irena Blochova or Arnost Goldflam, are depicted in their impoverished rooms, filled with books, misery and disorder, so typical of East European intellectuals. Holidays and religious ceremonies are populated with people in their best attire, people defiantly confirming their identity.

Photos, however, show not only what we see, but also the onlooker as such. It is here that the difference between a photographer and an art photographer is so obvious: the former records what he finds, what he stumbles upon or what he has been assigned to cover; the latter searches for a subject that is also an expression of himself. The photo-reporters photos are made randomly; the art photographers are selected. Serotta's memory of a world gone by demonstrates that the same "content" can always be rediscovered. Thus, he always chooses a new angle. The

landscapes, from which he himself is increasingly removed, are photographed from a distance; a dancing pair of kids is distorted, with a touch of his own humour, a necessary ingredient of art; he faces the gas chamber, the heart of darkness of our civilisation, with directness and a sense of the dramatic; indeed without facing the abyss, art would not be what it is. Serotta's memory is a testimony, whose expressiveness confirms that a seemingly vanished world remains present. To an artist even the non-extant is alive. It is no accident, therefore, that he should choose the human face as his most frequent subject. It is in full focus.

Does it not hold the greatest secret of them all? The face reveals all that a person is - their mood, their psychology, origin, even the landscape they come from. The face reveals everything that comprises a life. In uncovering the secret Serotta remains faithful to himself in yet another way, using the black-and-white technique as his means of expression. His world, however, is anything but black and white. Great masters, such as Wells and Bergman, demonstrated that the entire spectrum of colors lies between light and darkness. And Serotta demonstrates the same.

These thoughts lingered in my mind when we met in Makarska. Serotta enquired about life in besieged Sarajevo. "Unfortunately, I have not been there. I am not a war photographer." Then, he decided to go, anyway. "I have been dealing with the Jewish issue for so many years, how can I not go now?" The union of the ethical and the aesthetic viewpoint. Ethics and aesthetics are one and the same - Wittgenstein maintains. Several months later, Serotta sent me his book *Survival in Sarajevo*, a book about my city, a book about my friends. I opened it reluctantly. I was faced with a sad, yet heroic tale about Jews who remained faithful to their homes and hearths, about their friends and their joint effort to resist destruction and exodus. A young boy Denis and the now deceased Zejneba Hargada are the pivotal characters of his tale. This is the second time that I use the word tale. I do not refer to Serotta's book as a reportage or chronology, because I strongly believe that every great document rises to the level of a work of art, just as every true work of art has the traits of a documentary. Even I, who knew every detail of the book in advance, found myself wonderfully surprised by Serotta. I had the impression that through his camera I was seeing some beloved faces and familiar landscapes for the first time. An artist never repeats reality. He always rediscovers it - and himself therein. A great master of photography sees better: the eye blinks and darkness prevails; a camera clicks and pulls a life out of oblivion and into the light. Such is the eye-camera of Edward Serotta.

Translated by Damjana Baškot-Finci

Aleksandar Ungar se upisao na Middlesex University. Olja i Boriša Ristić kupili stan na Golders Greenu. Jasna Levinger u narednom semestru ponovo predaje na SSEES, gdje je dobila mjesto spoljnog naučnog saradnika. Tamara Đuretić upisala postdiplomski studij na London School of Hygiene and Tropical Medicine. Ivan i Goran Kućinović se upisali u englesku školu. Dragan Danon postao prvi pridruženi član "Prijatelja La Benevolencije" iz Kanade. Maja Đurđević se upisala na Cvty University. Branko Danon već treću godinu uspješno radi u Šalvati. Branka Klipa diplomirala i postala član Farmaceutskog društva UK. Slobodan Salom dobio opštinski stan. Jadranka Smiljanić počela predavati matematiku na Hendon College. Lenka Bilalagić-Montiljo, osnivač ženskog kluba "Menora" u Makarskoj, preselila sa porodicom u SAD. Tamara Đuretić kupila stan...

ŠTA RADIM, ŠTA PLANIRAM...

Tamara Đuretić: *Upisala sam postdiplomski studij...*

Communicable Disease Surveillance Centre (CDSC) je nacionalni institut koji se bavi proučavanjem i epidemiologijom infektivnih bolesti. Svrha djelovanja ovog centra je pronalaženje efikasnih preventivnih mjera za zaštitu zdravlja stanovništva i suzbijanje oboljenja kao što su: HIV, spolne bolesti, tuberkuloza, trovanja hranom i vodom, dječije zarazne bolesti itd.

Moja trenutna sfera interesovanja su sva gastrointestinalna infektivna oboljenja. Svakodnevni rad mog tima obuhvata: obavljanje rutinske analize podataka koji pristižu u centar iz cijele zemlje, pravovremenu detekciju porasta incidence pojedinih oboljenja i poduzimanje adekvatnih preventivnih mjera, pripremanje prezentacija za studente i kolege kao i objavljivanje stručnih članaka u medicinskim časopisima širom svijeta. Dio mog posla uključuje i postdiplomski studij na Londonskom univerzitetu koji sam počela raditi u oktobru, ove godine.

Po prvi put od kada sam izašla iz Sarajeva, mogu da gledam u budućnost i pravim planove bez straha jer sutrašnji dan nije više neizvjestan.

Šta planiram ?

Prije nepune dvije godine stajala sam pred otkrivenim vratima iza kojih, rekli su mi, možda stoji novi život koji napokon nudi sigurnost. Vrata su bila od teškog drveta, ali su se mogla otvoriti uz napor. Izbor je bio isključivo moj. Mogla sam okrenuti leđa, vrata bi se zatvorila i ja bih još uvijek gledala u prošlost. Prazan hodnik. Izbor sam napravila vodena vjerovanjem da strah od nepoznatog treba pretvoriti u izazov i da nikakav napor nije uzaludan. Sada planiram da otvorim sva otkrivena vrata u hodniku mog života. Sigurno iza njih stoji nešto pozitivno.

Boris Montiljo: *Zaposlio sam se...*

U blizini Dartford tunela u Kentu, na jugoistočnom ulazu u London nalazi se najzamašnije gradilište u Engleskoj. To je projekat "Bluewater", koji će, kada se završi, biti jedno od najvećih centara za trgovinu i rekreaciju u Evropi. Time se otvara oko 7000 radnih mjesta za vrijeme izgradnje.

Jedno od tih radnih mjesta dobio sam i ja. Ja sam građevinski inženjer i do rata sam radio u sarajevskom "Traseru" na projektovanju puteva i svih površina za motorizovani i pješački saobraćaj. Kada sam stigao u Englesku, odmah sam se bacio na učenje engleskog jezika, čije sam osnove već poznao. Nešto kasnije, paralelno sa učenjem engleskog, pohađao same kurseve koji su mi omogućili da savladam osnovna znanja za korištenje kompjuterskih programa. Nakon toga sam upisao kurs CAD-a (projektovanje pomoću kompjutera). Učinio sam to zato što me je to zainteresovalo, a i zato što sam shvatio da ima malo šansi da dobijem posao u svojoj struci, jer je i veliki broj Engleza projektanata puteva bez posla. Shvatio sam da mi takvo znanje može otvoriti put do posla bliskog mojoj struci. I stvarno se zaposljavao u veliku pomoć ERC-a (Employment Resource Center). Dobio sam posao na određeno vrijeme kao CAD operator u firmi Waterman Partnership. To je jedna od firmi koja radi na gore navedenom projektu Bluewater.

Mada uglavnom radim kao CAD operator, povremeno dobijem da uradim ponešto i vezano za meni srodno projektovanje. Radujem se što sam opet postao čovjek koji svojim radom zaraduje svoj hljeb.

Posljednja vijest The latest news

Tačno kako je i najavljeno, 31. decembra 1996, u 23:59:59,99 časova stigla je Nova 1997. godina. Svim članovima i prijateljima Jevrejske Zajednice "Prijatelja La Benevolencije" u Londonu želimo sretnu i uspješnu Novu godinu.

As it was previously announced, on December 31st, 1996, at 11:59:59,99 PM sharp, New 1997 year has arrived. We wish happy and successfully New year to all members and friends of The Jewish Society "The Friends of La benevolencia" in London

